

Pregledni članak

UDK: 338.1(430)

doi:10.5937/ekonhor18021411

OD PORETKA DO PROSPERITETA: ZNAČAJ KONKURENCIJE U MODELU SOCIJALNO-TRŽIŠNE PRIVREDE

Vladan Ivanović*

Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu

Traganje za ekonomskim uspehom, izgradnjom institucionalne strukture koja će obezbediti efikasno funkcionisanje ekonomije, spada u srž praktičnih aktivnosti koje preduzimaju vlade širom sveta, ali i akademskih istraživanja koja nastoje objasniti uspeh pojedinih nacionalnih ekonomija. Superiornost rezultata koji ekonomija Savezne Republike Nemačke (SRN) ostvaruje u evropskim okvirima, ali i globalno, od nivoa GDP-a *per capita* do visoke produktivnosti, inovativnosti i izvoznih performansi, čine osnovnu motivaciju za ovo istraživanje. Naime, kako se do ekonomskog uspeha, za razliku od neuspeha, uvek dolazi u dugom vremenskom periodu, cilj istraživanja je da ukaže na (istorijske) institucionalne korene koji leže u uspehu savremene privrede SRN. U tom kontekstu, analiziran je model Socijalno-tržišne privrede, odnosno, značaj konkurentskog poretka kao nosećeg mehanizma alokacije, bez kojeg nije moguća izgradnja efikasnog tržišnog sistema. Shodno tome, ključni rezultati istraživanja odnose se na identifikovanje ekonomskih i socijalnih prednosti koje uspostavljanje konkurentskog poretka u modelu Socijalno-tržišne privrede podrazumeva, kao i institucionalnih pretpostavki u kojima je takav poredak moguć.

Ključne reči: Socijalno-tržišna privreda, nemački model, konkurencija, ekonomska efikasnost, institucije

JEL Classification: B25, B52, P10

UVOD

Ekonomska istorija obiluje primerima pokušaja reformisanja ekonomskih sistema, ali je malo onih koji su bili uspešni. Iako se za većinu danas razvijenih zemalja njihov razvoj može posmatrati kao evolutivni put, retko ili nikada prekidan radikalnom

društvenom, političkom ili ekonomskom promenom, postoje izuzeci. Jedan od tih izuzetaka jeste i Socijalno-tržišna privreda (STP) Savezne Republike Nemačke (SRN). Odlučujući trenutak nastanka ovog modela vezuje se za monetarnu reformu u Zapadnoj Nemačkoj 1948. Način na koji je došlo do transformacije i principi kojima je ona bila oblikovana bili su, u velikoj meri, suprotnost u odnosu na dominantne obrasce razvoja koji su karakterisali ostale zemlje Zapada i koje su u posleratnom periodu

* Korespondencija: V. Ivanović, Ekonomski fakultet
Univerziteta u Kragujevcu, Đ. Pucara 3, 34000 Kragujevac,
Republika Srbija; e-mail: vivanovic@kg.ac.rs

svoj razvoj bazirale na intenzivnoj i ekstenzivnoj državnoj intervenciji i uticaju na ekonomske procese. Osim toga, reč je o radikalnoj promeni celokupnog sistema, ne samo u odnosu na period od dolaska socijal-nacionalista na vlast, već i u odnosu na period pre 1933, odnosno, doba Vajmarske republike. Naime, i u tom periodu privreda Nemačke bila je suočena sa sistemskim nedostacima i opterećena brojnim socijalnim i ekonomskim problemima, a dolazak nacional-socijalista na vlast pa se, dobrim delom, može objasniti i slabošću sistema iz prethodnog perioda.

Ideje na kojima počiva STP imale su, i imaju, veliki uticaj na institucionalni dizajn u određenim oblastima kod brojnih zemalja i supranacionalnih organizacija. Na primer, institucionalna rešenja, posebno ona koja su se odnosila na izrazito visok stepen nezavisnosti centralne banke SRN, imala su uticaj na institucionalna rešenja koja su primenjena u tranzicionim ekonomijama (Loungani & Sheets, 1997), ali i u razvijenim zemljama, poput Velike Britanije (Hielscher & Markwardt, 2012). Naročito značajan je bio uticaj na institucionalni dizajn evropskih monetarnih institucija, odnosno, na institucionalne karakteristike Evropske centralne banke (Berger, 2006). S druge strane, brojni izazovi sa kojima se suočavaju zemlje u razvoju i brzo rastuće privrede, a naročito s obzirom na dosadašnje neuspehe (većine njih) i na nove rizike nastale pojavom finansijske i ekonomske krize 2008, model STP može predstavljati značajan alternativni pristup daljem razvoju ovih zemalja (Wrobel, 2012). Neki autori (John, 2007; Hillebrand, 2015), ukazuju i na potencijalni značaj modela STP za redizajniranje institucija na kojima počivaju ekonomske i socijalne politike na nivou EU. To posebno dolazi do izražaja ukoliko se ima u vidu da EU, shodno osnivačkim ugovorima, počiva na otvorenoj tržišnoj ekonomiji i slobodnoj konkurenciji, a što su konstrukcioni mehanizmi STP modela. Potencijal STP se ogleda i u sveobuhvatnosti kojom se tretira ekonomska stvarnost (Wrobel, 2014), čime se na adekvatan način može kreirati institucionalni ambijent koji doprinosi simultanom ostvarivanju čitavog niza ekonomskih i socijalnih ciljeva. Kao integralni koncept, koji počiva na konstitutivnim principima (slobodne cene, privatna svojina, sloboda ugovaranja, otvorenost tržišta, princip odgovornosti,

i konzistentnost ekonomske politike), ali koji inkorporira i niz regulatornih principa (striktna politika konkurencije, intervencija na tržištu rada, internalizacija eksternih efekata, određene mere socijalne politike, i obezbeđivanje javnih dobara), STP može doprineti konstituisanju ekonomskog sistema u kojem se na najefikasniji način rešavaju ekonomski i socijalni problemi.

Motivacija za proučavanje modela STP je višestruka, pre svega, činjenica da istorija ekonomske misli, ali i ekonomska istorija, može poslužiti kao supstitut eksperimentisanju, a time i greškama, mnogim nacionalnim ekonomijama koje tragaju za sopstvenim putevima razvoja. Istovremeno, ovo istraživanje je prilog relativno ograničenom obimu istraživanja na ovu temu, posebno u srpskom akademskom prostoru. Osim toga, superiornost rezultata koje privreda SRN generiše u evropskim, ali i svetskim okvirima, od nivoa GDP-a *per capita*, preko izvoznih rezultata (Simonazzi, Ginzburg & Nocella, 2013) i inovacionih performansi, pa do adaptabilnosti i reagibilnosti, koja je naročito potvrđena kroz brz i snažan oporavak nakon krize iz 2008 (Storm & Naastepad, 2015), sugeriše da je reč o specifičnom sistemu. Upečatljiv dokaz za to je i danas za 5000\$ veći GDP *per capita* u odnosu na Veliku Britaniju, kolevku industrijske revolucije. Takav rezultat u jednom ekonomskom sistemu moguć je samo u dugom vremenskom periodu, pa su utoliko značajnije ideje na kojima je taj sistem nastao i na kojima danas počiva. Teorijske osnove modela STP nalaze se u radovima niza autora, a kasnije i aktivnih učesnika u izgradnji i obnovi privrede SRN, a posebno u definisanju institucionalnih okvira u kojima se ova privreda razvijala.

U srži modela STP jeste zahtev za uspostavljanjem konkurentnog poretka (*Wettbewerbsordnung*), kroz kreiranje sveobuhvatnog institucionalnog okvira, a što ima odlučujući uticaj na efikasnost i adaptabilnost ekonomskog sistema, što je ujedno i predmet istraživanja u ovom radu. Pritom, reč je o poretku, jer on podrazumeva ne samo uspostavljanje tržišnih struktura baziranih na konkurenciji, već uspostavljanje i implementaciju čitavog niza principa koji omogućuju da privreda funkcioniše efikasno.

U tom smislu, cilj rada je da se analizom izvornih tekstova, uz upotrebu kvalitativnog analitičkog instrumentarija, identifikuju potencijalne prednosti, ekonomske i socijalne, koje uspostavljanje konkurentskog poretka donosi, kao i utvrditi osnovne principe koje je neophodno slediti u izgradnji institucionalne strukture, a koji omogućavaju uspostavljanje tog poretka.

Hipoteza, koja će u radu biti testirana, jeste:

H: Konkurentski poredak, sa aspekta rezultata koji se u njemu postižu, generiše visok kvalitet ekonomskih performansi i vodi rešavanju značajnog dela socijalnih problema koji se pojavljuju u društvu.

Konkurentski poredak predstavlja superiornu alternativu u odnosu na druge (poznate) mehanizme alokacije resursa i dohotka. Ova činjenica proizilazi iz definicije STP, koji je dao A. Rüstow (1960, 51), a prema kojoj „Socijalno-tržišna privreda usmerava proizvodnju i raspodelu putem sistema slobodnih cena kroz konkurenciju između preduzeća, koja se, po pravilu, nalaze u režimu privatnog vlasništva, daleko produktivnije, svrsishodnije, pravičnije, jeftinije i pouzdanije“ u odnosu na druge tržišne i netržišne privredne modele. U modelu STP obezbeđuje se efikasna alokacija resursa, ali i eliminacija siromaštva i izbegavanje pogrešne distribucije dohotka (Karsten, 1985). Izabrana tema je relevantna, ne samo sa aspekta rezultata koje je navedeni model u praksi generisao, već i iz razloga što je model STP bio oštro kritikovan i izazivao skepticizam u periodu kada je započela njegova implementacija, pogotovo od strane britanskih ekonomista. Posmatrano iz današnje perspektive, ove kritike su se pokazale kao neutemeljene. Dodatni razlog atraktivnosti teme sastoji se u tesnoj vezi i bliskosti ideja u modelu STP i onih koje se pojavljuju u okviru novih teorijskih pravaca, poput institucionalne ekonomije, političke ekonomije ili konstitucionalne ekonomije (Vanberg, 1988), ili Poredak sa zatvorenim pristupom/Poredak sa otvorenim pristupom (LAO/OAO) koncept, koji su razvili D. C. North, J. J. Wallis, S. B. Webb i B. R. Weingast (Zweynert, 2015). Osim toga, u različitim studijama u domenu ekonomske teorije, ali i u brojnim empirijskim istraživanjima

utvrđena je veza između različitih elemenata modela STP i ekonomskih performansi. Posebno su značajna istraživanja koja su se bavila vezom između sloboda, posebno ekonomskih, i ekonomskog rasta (De Haan & Sturm, 2000; Gwartney, Holcombe & Lawson, 2004; Doucouliagos & Ulubasoglu, 2006; Ivanović & Stanišić, 2017). Rezultati ovih istraživanja dodatno potvrđuju značaj modela STP, jer se u njegovom središtu nalazi sloboda pojedinca - kao ishodište institucionalne strukture i kao nezamenljiv generator ekonomskog progressa.

Rad je strukturiran u šest sekcija. Nakon uvodnih razmatranja, sledeće tri sekcije su posvećene analizi specifičnog značaja koji konkurentski poredak ima sa aspekta rezultata koje generiše. Naime, u drugom delu je analiziran način na koji konkurentski poredak podstiče aktivnosti ekonomskih agenata ka produktivnom ponašanju, a što za rezultat ima efikasnu alokaciju resursa. Posebno interesantan je deo koji se bavi značajem konkurentskog poretka za obezbeđivanje (individualne) slobode ekonomskih aktera u najširem smislu reči, i time, posredno, utiče na efikasnost ekonomskog sistema u celini. Četvrta sekcija je posvećena potencijalnim socijalnim koristima do kojih konkurentski poredak dovodi. Kako je model STP baziran na jasnoj i čvrstoj institucionalnoj strukturi, u petom delu je analiza usmerena na identifikovanje pretpostavki neophodnih za ostvarenje takvog poretka. U zaključku će biti sumirani i dovedeni u međusobnu vezu rezultati istraživanja, sugerisana ograničenja, ali i identifikovani mogući pravci budućih istraživanja.

KONKURENCIJA KAO *PERPETUUM* *MOBILE* EKONOMSKE EFIKASNOSTI

Jedna od osnovnih pretpostavki u okviru modela STP jeste da jedino konkurentski poredak vodi efikasnim i održivim ekonomskim i socijalnim rezultatima. Posebno je značajna i neposredno uočljiva veza između konkurencije i ekonomske dinamike, odnosno, ekonomskog rasta, jer je odnos „konkurencije i rasta odnos uzroka i posledice“ (Müller-Armack & Erhard, 1972, 215).

Konkurencija se posmatra kao stanje u konkretnom tržišnom segmentu, u kojem ne postoje ograničenja kako na strani ponude, tako ni na strani tražnje (Böhm, 1961). Veliki broj aktera na obe strane tržišta podrazumeva da odnosima razmene upravljaju i dominiraju odnosi kooperacije umesto subordinacije, što je od vitalnog značaja za efikasnu razmenu. U realnom privrednom životu je, ipak, od daleko veće važnosti broj učesnika na strani ponude u odnosu na broj učesnika na strani tražnje. To je posebno značajno sa aspekta devijacija koje mogu nastati u efikasnosti konkretnog tržišta.

U konkurentskom poretku, na najbolji način se rešava problem vezan za egoizam ekonomskih aktera, koji je, ujedno, glavna pokretačka snaga angažovanja u ekonomskom procesu. Naime, konkurencija ograničava destruktivno dejstvo egoizma, ali istovremeno i koristi njegov ogroman potencijal, usmeravajući angažovanje ekonomskih agenata ka najproduktivnijim aktivnostima, čime dovodi do najboljeg usklađivanja pojedinačnih i grupnih interesa (Böhm, 1942; Nawroth, 1961). Takvo usklađivanje pojedinačnih i kolektivnih interesa moguće je u konkurentskom poretku, pre svega, zbog toga što su ekonomski agenti, pojedinačno posmatrano, bez moći da utiču na odvijanje procesa razmene na tržištu. U takvim uslovima, egoizam i neposredovanje moći pojedinačnih aktera vodi ponašanju na tržištu koje karakteriše samovoljno poštovanje pravila, zabrana i uopšte pravila igre. Ujedno, to je i pretpostavka korisne i racionalno strukturirane interakcije i kooperacije. Kao posledica, toga smanjuju se i transakcioni troškovi, što dodatno stimuliše ekonomsku efikasnost.

Osnovni mehanizam putem kojeg konkurencija utiče na ekonomsku dinamiku jeste sistem cena. Samo u uslovima konkurentskog poretka cene će pravilno usmeravati ponašanje ekonomskih aktera. Cene su u konkurentskom poretku egzogeno određene (Eucken, 1952), tj. nalaze se van uticaja bilo kog pojedinačnog aktera. Ekonomske aktivnosti i planiranje poslovnih operacija odvija se na osnovu ove datosti. Cene su za sve učesnike na tržištu *ex ante* determinisane, i ne podležu promenama usled delovanja bilo koje državne ili privatne instance ili subjekta. Ukoliko

bi cene zavisile od odluka državnih instanci, ili pojedinačnih odluka učesnika na tržištu, onda ne bi postojala niti sigurnost niti opravdana pretpostavka da bi takve cene bile prave. Kao takve, vodile bi, nesumnjivo, alokativnim neefikasnostima, koje bi bile posledica pogrešne osnove na kojoj bi ekonomski agenti formulisali poslovnu strategiju i donosili poslovne odluke. Nasuprot tome, snage konkurencije obezbeđuju da tržišne cene i troškovi proizvodnje budu adekvatno povezani, što utiče na to da poslovna kalkulacija ekonomskih agenata u najvećem (mogućem) stepenu bude egzaktna (Röpke, 1961). Pomenuti egzogeni karakter cena nikako ne znači i njihovu nepromenljivost tokom vremena. Naime, iako je jedan od bazičnih preduslova efikasnog ekonomskog sistema, u modelu STP monetarna stabilnost, odnosno, stabilnost cena, njihova promenljivost nikako ne ugrožava ovaj princip, jer pojedinačne cene mogu ići kako na dole, tako i na gore, dok opšti nivo cena ostaje stabilan. Osim toga, konkurentske cene su od suštinskog značaja za dugoročno usklađivanje sa troškovima, odnosno, one obezbeđuju da se cene pojedinačnih proizvoda, kratkoročno i dugoročno, usklađuju sa nivoom neophodnih troškova konkretnog dobra. Nesumnjiva prednost ovakvog režima pogotovo dolazi do izražaja u komparativnom kontekstu, tj. u odnosu na situacije koje karakteriše postojanje rente ili ekstraprofita, gde je reaktivnost cena, ali i ekonomska efikasnost, daleko niža.

Glavna snaga konkurencije u režimu fleksibilnih cena sastoji se u pružanju relevantnih informacija za ekonomske aktere. Slobodnom sistemu cena odgovara decentralizovano tržišno, odnosno, proizvodno upravljanje. To je, ujedno, najefikasniji način realizacije ukupnog proizvodnog potencijala. U uslovima konkurencije, zadovoljenje potreba ekonomskih aktera određenim dobrom, pri datom dohotku i raspoloživošću proizvodnih faktora, biće i najjeftinije (Lutz, 1962). Ne samo da konkurencija vodi najjeftinijoj i najvećoj mogućoj proizvodnji, već i čini ekonomske aktere stalno motivisanim na smanjivanje troškova. U realnom ekonomskom životu, dešava se konstantna diferencijacija potreba na strani tražnje, a konkurencija primorava ekonomske aktere na strani ponude na stalno prilagođavanje i u ovom domenu.

Time se obezbeđuje, dodatno, adaptabilnost sistema. Konačni rezultat konkurentskih pritisaka nije samo smanjivanje troškova, već i dostizanje višeg nivoa kvaliteta proizvoda (Böhm, 1942).

Značajna snaga konkurencije u režimu slobodnih cena sastoji se i u tome što kreira stimulativnu strukturu podsticaja, čime se angažovanje, dakle, akcija i reakcija ekonomskih aktera usmeravaju ka najproduktivnijim ekonomskim aktivnostima. Na taj način se najefikasnije koordiniraju i regulišu komplikovane transakcije, a razmena postaje uređena i predvidiva. Poslovne kalkulacije ekonomskih agenata zavise od kvaliteta poslovnog odlučivanja, a u manjoj meri od eksternih faktora koji se nalaze van njihove kontrole. Stvaralačko angažovanje i preduzetnička inicijativa su u takvim okolnostima na najbolji način nagrađene (Eucken, 1947). Pošto u konkurentskom poretku ništa nije *ex ante* određeno, svi ekonomski agenti su maksimalno angažovani da zauzmu što bolju poziciju na tržištu. Time, konkurencija deluje na ekonomsku efikasnost, ne samo u statičkom, već i u dinamičkom smislu. Naime, sposobnosti, ideje, napori i talenti učesnika u ekonomskom procesu, na najefektniji način se stimulišu unutar konkurentskog poretka i nalaze se pod stalnom proverom (Stegmann, 1999).

Konkurencija obezbeđuje i najbolji okvir za adekvatno upravljanje i efikasnu upotrebu kapitala. U konkurentskom poretku, koji podrazumeva najveći stepen slobode za ekonomske agente i koji mora biti praćen proporcionalnom odgovornošću za odluke koje donose, opreznost prilikom investicionih aktivnosti će biti najveća. To je, ujedno, i pretpostavka boljem upravljanju kapitalom. Oprezan nastup na tržištu i izbegavanje pogrešnih odluka može se obezbediti samo ako te odluke prati i odgovornost. Drugim rečima, prema W. Eucken-u (1953, 20) „ko ostvaruje koristi (u poslovnim aktivnostima), mora snositi i (odgovornost za) štetu“. Kroz to se obezbeđuje adekvatna veza između odgovornosti i preduzetog rizika (Böhm, 1942), koja se nalazi u osnovi investicionih odluka. Ne manji značaj odgovornosti se sastoji u činjenici da je odgovornost konstrukcioni element poretka, u kojem vlada sloboda (Eucken, 1953). Stvaralačka moć poretka, baziranog

na konkurenciji, proizilazi iz činjenice da je u njemu veliki broj pojedinca nezavisan, što omogućuje visok stepen samoodređenja. U takvim uslovima, pojedinci će biti podstaknuti da se produktivno angažuju, jer će imati punu slobodu, ali i odgovornost, da odlučuju o vrsti i načinu svog angažmana. Greške su u takvom sistemu skupe, a nagrade značajne.

Održavanje stabilnosti i ublažavanje konjunktturnih oscilacija je, takođe, jedna od posledica postojanja konkurentnog poretka. Naime, konkurencija primorava ekonomske aktere da stalno investiraju, ali i na ostale preduzetničke aktivnosti kojima obezbeđuje da njihove aktivnosti stalno budu usmerene na maksimalne moguće rezultate. Takvo ponašanje vodi neophodnim prilagođavanjima u sistemu, odnosno, obezbeđuje se neophodna reagibilnost sistema kao celine.

Odnos konkurencije i tehničkog progresa je ambivalentan. S jedne strane, tehnički progres vodi preuzimanju malih od strane većih preduzeća, usled čega dolazi do koncentracije na mnogim tržištima. S druge strane, on doprinosi, takođe, razvoju supstituta, širenju tržišta, i povećanoj sposobnosti prilagođavanja u produkcionom procesu, ali i širenju tržišta rada. Time se povećava fleksibilnost i mobilnost faktora proizvodnje i proizvoda na mnogim tržištima (Eucken, 2001). Osim toga, konkurencija stimulatивно deluje na tehnički progres, jer su ekonomski agenti primorani, usled konkurentskog pritiska, na kontinuirane inovacije shodno preferencijama kupaca, ali i da nastoje da ubrzaju implementaciju inovativnih rešenja (Symanski, 1999).

Izvesno je, takođe, da konkurencija izaziva i određene gubitke, pogotovo za one koji su u tržišnom nadmetanju slabiji. Međutim, na kraju i oni, kroz mnoge druge prednosti koje generiše konkurentski poredak, ostvaruju neto koristi od participacije u takvom procesu (Vanberg, 2002). Dakle, konkurencija ne samo da obezbeđuje adekvatan sistem nagrada za one koji su uspešni, već i pruža svojevrsnu kompenzaciju za one koji su manje uspešni. Na primer, efekat učenja i usmerenost ka inovacijama ne bi postojali kod pojedinih aktera, ukoliko se oni ne bi nalazili pod pritiskom konkurencije. Iako nijedan

poredak nije savršen, pa tako ni konkurentski, ipak je naglašena njegova superiornost u odnosu na alternativne tržišne strukture (Lutz, 1953). To se tiče, pre svega, efikasnosti funkcionisanja, kvaliteta i održivosti rezultata koji se u njemu postižu.

SLOBODA KAO POLAZIŠTE I ISHODIŠTE KONKURENTSKOG PORETKA

Samo u konkurentskom poretku može se očekivati da se on, shvaćen kao sistem pravila koji čini institucionalnu strukturu i sloboda, nalaze u ravnoteži. U takvom poretku ne postoji moć koja bi ugrozila slobodu. Konkurentski poredak omogućuje svakom ekonomskom akteru da njegova sloboda ne bude ugrožena aktivnostima onih koji bi posedovali moć (Eucken, 1947). Drugi aspekt slobode, koji je obezbeđen konkurentskim poretkom, odnosi se na činjenicu da je pojedinac slobodan, da deluje u skladu sa sopstvenim interesima i shodno ličnoj proceni (Müller-Armack & Erhard, 1972). To je, ujedno, određujući uslov efikasne razmene.

Polazište u relaciji između slobode i ekonomske efikasnosti u koncepciji STP jeste sloboda. Reverzibilnost odnosa se, u najmanju ruku, posmatra kao činjenica od drugorazrednog značaja. Značaj je, dakle, u prednostima u pogledu blagostanja koje ona obezbeđuje (Böhm, 1961), a ne u uticaju blagostanja na slobodu. U tom smislu, najbolji način da se kreira ekonomska vrednost jeste u ostvarivanju slobode. Obezbeđivanje slobode kroz konkurenciju znači „obezbeđivanje rasta“ (Müller-Armack & Erhard, 1972). Iako je sloboda koju obezbeđuje konkurentski poredak, pre svega, nematerijalna vrednost (Böhm, 1942), ipak je njeno obezbeđivanje odlučujuće u rastu ekonomske efikasnosti.

Sloboda, koja je neraskidivo vezana za postojanje konkurentskog poretka, je glavni argument za superiornost ovog poretka u odnosu na alternativne forme organizacije privrednog života. U uslovima slobodnih i stabilnih cena, konkurentski poredak obezbeđuje slobodu planiranja svim ekonomskim akterima. Ekonomski akteri, u takvim uslovima, nisu

zavisni od treće strane koja određuje (neefikasne) cene - države ili određene monopolske strukture. Kako su ekonomski agenti slobodni da planiraju svoje aktivnosti, ali i snose odgovornost za njih, koja je poduprta tržišnim i institucionalnim sankcijama, za očekivati je da narušavanje pravila poretka bude minimalno. Neposredna posledica toga je minimiziranje transakcionih troškova, povećanje obima i broja transakcija, i produblјivanje poslovnih odnosa među ekonomskim agentima.

Konkurentski poredak obezbeđuje najviši stepen slobode izbora kako za potrošače, tako i za proizvođače. Kako konkurencija pospešuje odnose razmene, time ona doprinosi i mirnom rešavanju sporova na tržištu. Ovaj aspekt se usko oslanja na sistem cena. Naime, sistem cena u konkurenciji podrazumeva da svako slobodno odlučuje kako da upotrebi resurse kojima raspolaže. Odluke se ne nalaze pod uticajem treće strane - države ili poslovnog partnera sa monopolskom pozicijom, čime je orijentacija na cene u potpunosti bazirana na slobodi odlučivanja (Böhm, 1950). Iako je koordinacija, a ne subordinacija u konkurentskom poretku ta koja usmerava ekonomske odnose i iako se u centru ovakvih odnosa nalazi sloboda pojedinačnih aktera, sloboda nije apsolutna. Ipak se ekonomski subjekti nalaze pred ograničenim brojem mogućnosti izbora i mogućnosti ponašanja. Osim toga, ekonomski akteri nisu apsolutno slobodni, jer njihovo delovanje zavisi od ponašanja drugih aktera. Oni moraju uzeti u obzir postojanje drugih ekonomskih aktera, njihove interese i ponašanja. Shodno tome, sloboda je ograničena. Ona je daleko više od slobode koja ekonomskim akterima stoji na raspolaganju u alternativnim tržišnim strukturama. To se posebno odnosi na situaciju gde su ekonomski akteri izloženi naredbama i drugim ograničenjima, koja slobodu sužavaju. Dakle, sloboda ne podrazumeva slobodu od (bilo kakvih) ograničenja, koja su uslov uređenih transakcija, ili slobodu od pravila trajnijeg karaktera i dobrih (poslovnih) običaja.

Konkurencija nije samo preduslov najšire i opšte shvaćene slobode pojedinca, već i pretpostavka za to, da se neka prava, koja predstavljaju garanciju

slobode, ne „iskrive“ i preobrase u sredstvo moći. Ovo se, posebno, odnosi na slobodu ugovaranja. Iako je sloboda ugovaranja od esencijalnog značaja za ekonomsku efikasnost, ipak je konkurentski poredak nezamenljiv za očuvanje suštine i prirode ove slobode. Razlog za to je što se sama priroda slobode ugovaranja zasniva, upravo, na ekonomskom i tržišnom poretku baziranom na konkurenciji. Konkurencija onemogućava da se sloboda ugovaranja zloupotrebi za sužavanje slobode strana u ugovornim odnosima (Eucken, 1953). Dakle, princip slobode ne sme podrazumevati zloupotrebu slobode sa ciljem njenog sužavanja kod strana u transakciji. Upravo iz tog razloga značenje slobode ugovaranja daleko nadilazi (usko) formalno-pravno vrednovanje njenog sadržaja.

Iako je konkurentski poredak povezan najneposrednije sa pojedinačnim aspektima slobode, poput slobode ugovaranja, efikasnost ekonomskog sistema u dugom roku je određena stepenom ostvarenja sloboda u najširem smislu, odnosno, u svim segmentima i aspektima. To proizilazi na osnovu činjenice da postoji tesna međusobna povezanost između različitih domena slobode. Ostvarivanje jednog aspekta zahteva, istovremeno, i postojanje drugog aspekta. Na primer, sloboda preduzetničkog angažovanja je preduslov slobode izbora potrošača (Müller-Armack & Erhard, 1972).

Konkurencija je preduslov funkcionalnosti privatnog prava iz razloga što pravne relacije podrazumevaju regulisanje odnosa, ovlašćenja i razmene između jednakih strana u transakciji, odnosno, lica koja u odnosu jednih naspram drugih ne poseduju političku moć ili socijalne privilegije (Böhm, 1966). Konkurencija deluje i preventivno na uspostavljanje političke moći. Kao takva, ona je kompatibilna kako sa demokratijom, tako i sa na njoj zasnovanom pravnom poretku. Oslanjanjem na tržišne snage, obezbeđivanjem funkcionalnosti pravnog poretka i ograničavanjem državnog intervencionizma koji bi imao posledice po ograničavanje slobode (Böhm, 1961), konkurentski poredak obezbeđuje najviši stepen ekonomske efikasnosti. Ograničavanjem državne intervencije

konkurencija čuva autonomiju ekonomskih aktera, a time i alokaciju kako proizvodnih resursa, tako i donošenje potrošačkih odluka. Iz tog razloga, konkurentski poredak, po svojoj prirodi, predstavlja demokratski mehanizam.

SOCIJALNE KORISTI U KONKURENTSKOM PORETKU

Iako se konkurentski poredak smatra najefikasnijim od svih alternativnih, značajno je pitanje - do kakvih posledice on dovodi u socijalnom kontekstu? Socijalne koristi konkurentskog poretka imaju posebnu važnost u okolnostima kada se ekonomski sistem suočava sa teškoćama. U tim uslovima, posebno dolazi do izražaja da ono što doprinosi rastu produktivnosti, mnogo više ima socijalnu nego ekonomsku vrednost (Stegmann, 1999). Socijalnu vrednost konkurentskog poretka treba posmatrati, prvenstveno, u ovom kontekstu. Tržište ne može da dovede do poželjnih socijalnih ishoda ukoliko konkurentski poredak ne funkcioniše adekvatno. Dakle, konkurentski poredak je *per se* preduslov rešenja značajnog dela problema koji se pojavljuju u socijalnoj sferi. S druge strane, konkurencija je ključ rešavanja socijalnih problema iz razloga što nije moguće pronaći univerzalni (materijalni) pokazatelj pravičnosti. Svako (naglašenije) odstupanje u raspodeli od onog koje se ostvaruje putem konkurentskog mehanizma dovelo bi do distorzija, kako u ekonomskoj, tako i u socijalnoj sferi. Kod svake vrste raspodele se pojavljuje opasnost da će raspodela biti pod uticajem snaga koje će samu raspodelu udaljiti od principa da svakom pripada po njegovom učinku, a koji teži da se u konkurentskom poretku automatski ostvari (Lutz, 1953).

U uslovima konkurencije se dugoročno obezbeđuje najveća i najraznovrsnija proizvodnja, koja ne isključuje učešće bilo kojeg pojedinca. Učešće u ukupnom ekonomskom uspehu nacionalne ekonomije se realizuje kroz bolju dostupnost i kvalitetnija javna dobra i usluge, radne šanse ili rastuće plate. Konkurentski poredak kreira okvir u kojem se materijalna osnova društva razvija na način da se takvim razvojem, u velikoj meri, mogu rešiti postojeći

socijalni problemi. Kroz obezbeđivanje velikog broja mogućnosti različitim pojedincima, nezavisno od njihove socijalne pozadine, doprinosi se i većoj pokretljivosti i socijalnoj koheziji. Kako postojanje konkurentskog poretka podrazumeva i odsustvo moći, njegovo iskorišćavanje od strane pojedinaca u velikoj meri je onemogućeno. Konkurentski poredak omogućava da se socijalni problemi rešavaju u duhu slobode, čime je i garant njenog postojanja (Eucken, 1953, 24). On primorava ekonomske aktere na brzo reagovanje, bilo da je reč o rešavanju problema ili korišćenju poslovnih šansi. I ovo se može posmatrati kao svojevrsna (ekonomska) prednost koja ima socijalni karakter, jer „ko brzo reaguje, pomaže duplo“ (Müller-Armack & Erhard, 1972, 280).

Pošto konkurentski poredak počiva na koordinacionom, a ne subordinacionom principu (Lutz, 1971), veze i odnosi razmene između ekonomskih aktera se odvijaju slobodno, što podrazumeva relaksaciju socijalnih odnosa i ublažavanje konflikata. Koordinacija razmene u uslovima konkurencije omogućava kontinuirano prilagođavanje između pojedinačnih i preduzetničkih planova. U tom pogledu, koordinacija predstavlja mehanizam uređenja međuljudskih odnosa u sferi razmene i proizvodnje. Amortizacija socijalnih konflikata u konkurentskom poretku proizilazi i iz toga što takva struktura doprinosi rastu plata najšireg sloja stanovništva (Müller-Armack, 1962). Iako viši nivo dohotka predstavlja objašnjenje mehanizma motivacije kod ekonomskih agenata, a time i ekonomske efikasnosti uopšte, njegov značaj se sastoji i u tome što on, istovremeno, doprinosi boljem socijalnom vrednovanju pojedinca koji ga ostvaruju. Naime, viši nivo dohotka je potvrda radnog napora pojedinca (Symanski, 1999), čime konkurencija, dodatno, pozitivno utiče na oblikovanje relacija u socijalnom domenu.

Konkurentski poredak se zasniva na ideji pravičnosti, koja proizilazi iz činjenice da ekonomski agenti ne poseduju moć. Naime, u takvom poretku, svako je nagrađen shodno svom doprinosu. Ukoliko se ravnoteža moći promeni, u smislu da postoji značajna asimetrija moći u sistemu, sistem relativnih cena i kvalitet funkcionisanja ekonomskog sistema teži da

bude narušen. Ne samo da cene u jednom takvom sistemu nisu dobra osnova za poslovnu kalkulaciju, već je i sama ideja o pravičnosti narušena karakterom odluka onih koji moć poseduju. U tom smislu, cene u sistemu konkurencije, motivisanjem ekonomskih aktera na kontinuirane napore i prilagođavanje, sprečavaju uspostavljanje okoštalih institucionalnih struktura. Time se podstiče samoodgovornost svih ekonomskih aktera, čime se podupiru naponi ka kontinuiranoj efikasnosti ekonomskog procesa. To je, ujedno, i objašnjenje zašto se princip konkurencije smatra korenom ekonomskog, socijalnog i društvenog napretka, jer on ima podjednaku važnost i podjednako tangira sve članove društva, od preduzetnika do svih drugih profesija. Cene u konkurentskom sistemu odražavaju nužnost, pravičnost i racionalnost (Böhm, 1947), čime su nezamenljiv element kako ekonomske efikasnosti, tako i preduslov pravičnosti u sistemu. Cene koje se formiraju na tržištu, u uslovima konkurencije, ne mogu biti zloupotrebene od bilo kog učesnika u ekonomskom procesu. Ne postoji pojedinačna volja koja ih određuje, ali ni određena (svesna) kolektivna volja koja propisuje kako i na kom nivou one treba da se nalaze. Međutim, one imaju prinudno dejstvo time što se njih svi učesnici u ekonomskom procesu moraju pridržavati. Ovo dejstvo je rezultat mnogobrojnih, jednakih, slobodnih i spontanijih reakcija koje se nalaze u osnovi procesa razmene. Usled navedene specifičnosti u formiranju, konkurentске cene nemaju uticaj na političke, socijalne i ekonomske slobode.

Kako konkurentski poredak označava stanje odsustva ograničenja za učestvovanje u konkretnom ekonomskom procesu, time svi koji učestvuju, ili nastoje da učestvuju, u ekonomskom procesu imaju podjednake šanse za uspeh. Samo pod ovim pretpostavkama, odnosno, pri odsustvu ograničenja ulaska i izlaska sa tržišta, moguće je očekivati sve prednosti i dugoročno etabliranje konkurentskih struktura (Kersting, 2010).

Značajan uticaj konkurencije u socijalnoj sferi odnosi se na smanjenje troškova. Naime, dugoročno je svaki ekonomski agent prinuđen da svoje troškove minimizira. Posledično, dolazi do pojeftinjenja proizvoda. Kada dođe do smanjenja troškova u širem

obimu, dolazi i do smanjenja cena u odgovarajućem rasponu. Dakle, prednosti od smanjenja troškova ne ostaju samo kod proizvođača, već jedan deo dolazi i do potrošača. Putem toga, dolazi do socijalizacije ekonomskog progressa bez upotrebe pravne prinude.

Iako konkurentski poredak, kroz njemu inherentan automatizam sistema slobodnih cena, generiše mnoge socijalne i ekonomske prednosti, njegovo ostvarivanje zahteva političku i ideološku potporu. One treba da obezbede dugoročnu klimu, kojom se štiti i promoviše takav poredak (Böhm, 1961). Vera ekonomskih agenata u sebe i sopstvenu moć u kontinuirano promenljivom okruženju zauzima centralno mesto u razumevanju socijalnog značaja konkurencije. Jedna od posledica takvog okruženja, u sadejstvu sa snagom konkurencije, jeste i mobilnost ekonomskih aktera i kontinuirana potraga za njihovim najproduktivnijim angažmanom. Ništa manje nije bitna ni pozicija pojedinaca prema monopolima i drugim alternativama konkurentskom poretku (Böhm, 1942). To je značajno iz razloga što stavovi i preferencije pojedinaca determinišu prostor u kome se stvara (formalna) institucionalna struktura i odvija, uopšte, celokupni politički proces.

INSTITUCIONALNE PRETPOSTAVKE ZA RAZVOJ KONKURENTSKOG PORETKA

U osnovi, u okviru koncepta STP mogu se izdvojiti tri fundamentalna preduslova koji uslovljavaju mogućnost funkcionisanja privrede na principima koji karakterišu konkurentski poredak, a time i ostvarivanje prednosti koje taj poredak donosi.

Prva pretpostavka odnosi se na zahtev za postojanje otvorene ekonomije. Model konkurentskog poretka nije zamisliv bez postojanja otvorenog tržišta. Najviši stepen otvorenosti tržišta je imperativ, koji je od strane države inkorporiran u svim domenima ekonomske politike (Eucken, 1952). Izuzetak od ovog zahteva bi se mogao odnositi na situacije kada su inostrani konkurenti subvencionisani od strane države i kao takvi čine neloyalnu konkurenciju. Značaj spoljne trgovine ne ogleda se samo u konkurentskim pritiscima na domaće ekonomske aktere, već

proizilazi i iz činjenice da konkurentski poredak ne može biti u potpunosti razvijen bez adekvatnog uključivanja u međunarodnu podelu rada. Samo u tim uslovima, fundamentalni podsticaji koje konkurencija obezbeđuje biće dugoročno prisutni u sistemu. Dakle, ne samo pritisak konkurencije na unutrašnjem tržištu, već i nastup na inostranom tržištu obezbeđuju nezamenljive podsticaje za domaće ekonomske subjekte.

Pritisak koji nastaje kao posledica konkurencije prevazilazi neposredni uticaj na ekonomske aktere koji se nalaze u odnosima konkurencije. On snažno deluje i na odnose na celokupnom tržištu. Na primer, dobavljači će biti pod snažnim uticajem da inoviraju i snižavaju troškove kako bi zadržali ugovore, iako se ne nalaze u neposrednom odnosu konkurencije. Osim toga, stepen u kojem postoji otvorenost tržišta može biti značajan faktor stabilnosti opšteg nivoa cena u nacionalnoj ekonomiji. U tom smislu, konkurentski poredak baziran na slobodnom režimu cena ne može se zamisliti bez otvorenosti tržišta.

Sužavanje (konkretnog) tržišta putem politike zaštite u domenu spoljne trgovine ima za posledicu ne samo uticaj na tržišni segment koji se nalazi pod takvim merama, već i značajno šire posledice. Ekonomski akteri na drugim tržištima mogu (potpuno opravdano) tražiti zaštitu. Preduzeća koja se nalaze niže u lancu proizvodnje mogu biti podstaknuta na ponašanje koje bi vodilo većem stepenu koncentracije, a što bi omogućilo veću moć uticaja na mere ekonomske politike kojima bi i oni ostvarili određene privilegije. Dakle, dolazi do narušavanja veza između pojedinačnih tržišta, pošto smanjivanje jednog tržišta automatski vodi smanjivanju i drugih tržišta (Eucken, 1952). Sama zaštita predstavlja značajan preduslov da dođe do stvaranja asimetričnih pozicija moći na tržištu. Osim toga, domaće tržište bi moglo biti u takvim uslovima neatraktivno za ulaganje, što bi moglo ograničiti transfer tehnologije. U slučaju narušavanja veza između pojedinačnih tržišta, tržišni sistem u celini ne može efikasno funkcionisati. Osim toga, zatvaranje tržišta protivreči jednom od osnovnih načela u konceptu STP, tj. međuzavisnosti poredaka (*Interdependenz der Ordnungen*). U takvim uslovima dolazi do poremećaja u alokaciji. Ukoliko je deo

tržišta koji se štiti značajan deo ukupnog ekonomskog sistema, uticaji na ostale poretke mogu biti posebno snažni, poput pravnog ili političkog (Eucken, 2001). Reč je, zapravo, o neefikasnostima uzrokovanih pojavom *rent-seeking* ponašanja, odnosno, uticajem interesnih grupa, kada su institucije političkog i pravnog sistema oblikovane shodno interesima određenih grupa, a ne vođene efikasnošću ekonomskog sistema u celini.

Druga pretpostavka jeste privatna svojina, koja pripada bazičnim preduslovima uspešnog ekonomskog sistema (Müller-Armack & Erhard, 1972). Naime, privatna svojina predstavlja strukturno pravo i fundamentalni faktor efikasnosti celokupnog poretka (Nawroth, 1961). Iz same te činjenice nedvosmislena je kompatibilnost između privatne svojine i konkurentskog poretka. Međutim, i uticaj koji ide od konkurencije na privatnu svojinu je od velikog značaja. Naime, konkurentski poredak je jedini koji obezbeđuje (najveću) društvenu vrednost privatne svojine i uslove u kojima dolazi do njene legitimizacije (Rüstow, 1960). Konkurencija je nezamenljiv mehanizam kontrole privatne svojine (Eucken, 1953). Samo postojanje konkurentskog poretka podrazumeva i visok stepen disperzije vlasništva u ekonomiji (Böhm, 1942).

Privatna svojina je ne samo preduslov konstituisanja konkurentskog poretka, već i preduslov povećanja slobode pojedinca. Privatna svojina je instrument garancije individualne slobode, i to dvojako. Pre svega, privatna svojina štiti pojedince, time što predstavlja garanciju nezavisnosti individualnih odluka i odgovornosti u odnosu na druge aktere u ekonomskom procesu. Takođe, ona predstavlja garant zaštite pojedinaca od države i njenog monopola sile. Kroz ove dve funkcije se posmatra uloga privatne svojine kao esencijalnog uslova slobode (Röpke, 1957). Suprotno, u odsustvu konkurentskog poretka, privatna svojina (sa visokim stepenom izvesnosti) postaje instrument ograničavanja slobode, stvaranja renti i, generalno, dovodi do poremećaja u ekonomskom procesu i značajnih socijalnih troškova (Eucken, 1952). Dakle, konkurentski poredak omogućava efikasno korišćenje privatne svojine i onemogućava njenu zloupotrebu. Esencijalni značaj privatne svojine ogleda se u većoj predvidivosti,

koja je od značaja za strane u transakcijama, ali i u sigurnosti koju ona predstavlja za titulare. U tom smislu, ulazak u poslovne transakcije će biti olakšan ukoliko poslovni partner poseduje imovinu, koja za drugu stranu znači i odsustvo uticaja treće strane koja nije neposredno uključena u transakciju, na primer finansijskog posrednika. Isto tako, poslovne aktivnosti koje su pokrivene imovinom obezbeđuju veći stepen sigurnosti titularima, time što je obezbeđena veća reaktivnost na promenu tržišnih uslova. Takva vrsta reaktivnosti može biti u značajnoj meri sužena, ukoliko su poslovne aktivnosti finansirane putem ugovora o pozajmici. Vlasništvo je pretpostavka ne samo slobode, nego i odgovornosti u delovanju, jer ukoliko ekonomski akteri svojom garantuju za svoje odluke, onda će ona predstavljati i značajan instrument usmeravanja ekonomskih aktivnosti (Lutz, 1962).

Treća pretpostavka odnosi se na vladavinu prava, koja je garant i mehanizam zaštite konkurentskog poretka, a time i ekonomske efikasnosti i rasta produktivnosti (Stegmann, 1999). Samo država, koja je bazirana na vladavini prava, je garant konkurentskog poretka (Erhard, 1961), obezbeđujući jednakost pred zakonom za sve učesnike u tržišnoj utakmici. Iz tog razloga, način konstituisanja pravnog poretka ima odlučujući značaj u izgradnji institucionalne strukture (Lutz, 1971). Takođe, ovde se pojavljuje i obrnuti kauzalitet: sposobnost i efikasnost države je određena prisustvom konkurentskog poretka (Nawroth, 1961). Kroz državu se reflektuje, na najneposredniji način, princip međuzavisnosti poredaka u društvu.

U modelu STP, vladavina prava, koju karakteriše postojanje pravne države, podrazumeva dvostruku zaštitu ekonomskih aktera. Vladavina prava obezbeđuje zaštitu pojedinca od države, odnosno, organa prinude. Iz tog razloga, potrebno je da državna struktura i njeni elementi budu kontrolisani kroz pravni poredak, odnosno, zakone. To se postiže kreiranjem institucionalne strukture koja jasno specificira procedure i načine državne intervencije, vodeći računa o tome da se sačuva maksimalni stepen slobode i zaštite pojedinca, što, svakako, isključuje arbitrarnost i *ad hoc* postupanje državnih organa. Mnogi od ovih aspekata su normativno uređeni

ustavom, a operativno rešenjima u okviru upravnog prava. Drugi nivo zaštite, koji podrazumeva postojanje pravne države, odnosi se na zaštitu koju pravni poredak obezbeđuje pojedincima u odnosu na druge aktere u procesu razmene. Ovaj aspekt dobija na značaju u situacijama asimetričnih odnosa moći, (Eucken, 2001). Mogućnost narušavanja odnosa razmene je dvojaka. S jedne strane, onaj ko ima moć u stanju je da neposredno određuje odnose razmene. S druge strane, može biti u mogućnosti da izvrši uticaj na kreiranje pravila u političkom procesu. Samo u situaciji kada postoji simetrija moći, pojedinac je prinuđen da kroz vođenje računa o interesima (svih) strana u transakciji dođe do realizacije cilja (Nawroth, 1961). U ovakvoj situaciji, garantuje se maksimalna sloboda svakog pojedinca. Pritom, čvrstina i impersonalnost jeste odlika dobrih pravila kojima se sloboda pojedinca u sistemu čuva (Böhm, 1942). Osim toga, vladavina prava obezbeđuje i zaštitu u odnosu na interesne grupe. Dakle, pravna država je garant slobode i njen zadatak je da političku i/ili ekonomsku moć pojedinca ili grupa kontroliše putem zakona (Gutmann, 1991). Štiteći slobodu pojedinca od (zloupotrebe) države i od zloupotrebe slobode onih koji poseduju moć, ali i od uticaja interesnih grupa, stvaraju se uslovi za nastanak i opstanak konkurentskog poretka. U sistemu u kome dolazi do zloupotrebe moći od strane pojedinca i/ili interesnih grupa, kao i neregulisane intervencije države, konkurentski poredak ne može nastati, a ukoliko postoji, ne može opstati (Müller-Armack & Erhard, 1972).

ZAKLJUČAK

Jedna od osnovnih pretpostavki u okviru modela STP jeste da konkurentski poredak vodi efikasnim i održivim ekonomskim i socijalnim rezultatima. On to čini bolje u odnosu na (druge) dostupne alternative, usmeravajući angažovanje ekonomskih agenata ka najproduktivnijim aktivnostima, ali i smanjujući transakcione troškove putem omogućavanja uzajamno korisne i racionalno strukturirane interakcije i kooperacije među ekonomskim agentima. Snage konkurencije obezbeđuju da cene i troškovi budu adekvatno povezani, što utiče na to da poslovna

kalkulacija ekonomskih agenata u najvećem stepenu bude egzaktna. Konkurencija ne samo da vodi najjeftinijoj i najvećoj mogućoj proizvodnji, već i čini ekonomske aktere stalno motivisanim na smanjivanje troškova. Osim prilagođavanja u domenu troškova, konkurencija čini nužnim i prilagođavanje konstantnoj diferencijaciji potreba na strani tržanje, a posledično i višem kvalitetu proizvoda, što podupire adaptabilnost ekonomije. Rezultat je inovativna ekonomija i sistem kojeg karakterišu kontinuirane promene i sposobnost njihove brze implementacije.

U osnovi aktivnosti koje preduzimaju ekonomski agenti nalazi se sloboda, ali ona u modelu STP ima vrednost samo ukoliko je praćena i odgovornošću. Sloboda obezbeđuje rezultate, samo ukoliko ekonomski agenti snose i odgovornost. Stvaralačka moć poretka, baziranog na konkurenciji, proizilazi iz činjenice da u takvom poretku veliki broj pojedinca jeste nezavisan, što omogućuje visok stepen samoodređenja i, shodno tome, stalnog traganja za produktivnim angažovanjem.

Konkurentski poredak ne samo da obezbeđuje slobodu i podstiče produktivno ponašanje ekonomskih aktera, već ima i značajne socijalne implikacije. Shodno osnovnim postulatima u okviru modela STP, sve što doprinosi rastu produktivnosti ima veliki socijalni značaj. Ovaj aspekt je od posebnog značaja za periode kriza. Osim toga, konkurentski poredak obezbeđuje i generalno prihvatljivo stanje u raspodeli. Socijalna superiornost konkurentskog poretka ogleda se i kroz čitav niz drugih rezultata kojima on vodi, od najveće i najraznovrsnije proizvodnje, do bolje dostupnosti i kvalitetnijih javnih dobara i usluga, boljih i brojnijih radnih šansi, kao i rastućih plata najšireg sloja stanovništva. Time što je u takvom poretku akcenat na rezultatima, koji se u njemu kontinuirano preispituju, pa su moguća i napredovanja i nazadovanja, konkurentski poredak dovodi do veće socijalne pokretljivosti. Sistem koji obezbeđuje svima iste šanse podrazumeva i daleko viši stepen socijalne kohezije, odnosno, prihvatljivosti za najširu populaciju. To su, ujedno, i neki od najznačajnijih rezultata do kojih se došlo ovim istraživanjem, a koji potvrđuju pretpostavku o značaju, ekonomskom i socijalnom, koji ima postojanje konkurentskog ekonomskog poretka.

Dostizanje efikasnih socijalnih i ekonomskih ishoda u modelu STP podrazumeva postojanje institucionalnog okruženja u kojem su takvi rezultati mogući. U tom smislu, imperativ je da postoji najviši stepen otvorenosti tržišta, a što kao princip mora biti inkorporirano u svim domenima ekonomske politike. Konkurentski poredak je nezamisliv bez jasno definisanih vlasničkih prava. On počiva *de facto* na režimu privatne svojine. Njen značaj se sastoji, prevashodno, u snažnim podsticajima aktivnostima na očuvanju i uvećanju vrednosti resursa, ali i na obezbeđivanju veće sigurnosti i predvidivosti za strane u transakcijama. Privatna svojina obezbeđuje najveći mogući stepen motivacije kada je u pitanju efikasna alokacija resursa, kao i izvesnost i najmanji stepen ograničenja kada je u pitanju njena upotreba i stupanje u poslovne transakcije. Međutim, ukoliko institucionalna struktura ne štiti konsekventno ono što konkurentski poredak podrazumeva, a to su sloboda i odgovornost ekonomskih aktera prilikom razmene, posledično dolazi do devijacija u razmeni, a efikasnost će biti narušena. U uslovima slabe institucionalne strukture, pojedinci ili grupe koje imaju ekonomsku moć nastoje da socijalizuju gubitke i/ili ostvare dobitke zahvaljujući tržišnoj poziciji, a ne konkurentnosti proizvoda ili usuge koju nude. Iz tog razloga, kao krucijalni preduslov jeste postojanje vladavine prava, jer konkurentski poredak nastaje i opstaje samo uz pomoć državnog angažovanja, odnosno, zaštitom koju obezbeđuju zakoni čija stvaralačka snaga zavisi od snage pravne države. Vladavina prava obezbeđuje jednakost pred zakonom za sve ekonomske aktere, onemogućavajući privilegovan položaj bilo kome, sprečavajući ostvarivanje renti ili socijalizaciju gubitaka usled pogrešnih poslovnih odluka.

Mogućnosti daljeg istraživanja su višestruke. Jedna se tiče mogućnosti daljeg istraživanja konstitutivnih principa modela STP i veza između njih i konkurentskog poretka. Posebno interesantno istraživanje bi se ticalo vladavine prava. Osim toga, kako konkurentski poredak ne vodi uvek samo efikasnim ishodima, model STP predviđa oblikovanje institucionalnog okvira, takođe, shodno regulativnim principima, kojima bi se otklonile ili ublažile distorzije do kojih dovodi sistem baziran na slobodnom tržištu. Značaj,

sadržaj i implikacije ovih principa predstavljaju potencijalno interesantno polje istraživanja. Osim toga, u ovom domenu bila bi posebno interesantna analiza slučajeva koji podrazumevaju odstupanje od konkurentskih tržišnih struktura i iznalaženje načina za preventivno delovanje protiv uspostavljanja asimetričnih odnosa na tržištu. S druge strane, empirijska analiza i verifikacija pojedinačnih aspekata STP u kontekstu funkcionisanja savremenih privreda mogla bi predstavljati dodatni pravac budućih istraživanja. Posebno interesantna bi bila analiza sličnosti koje postoje između institucionalne ekonomije i STP. Dodatni razlog tome može biti i činjenica da su predstavnici STP bili kritičari klasične ekonomske teorije, dok su institucionalisti, jednim značajnim delom, kritikovali neka ograničenja neoklasične ekonomske teorije. Budući pravci istraživanja predstavljaju ujedno, i najbitnija ograničenja ovog rada - oslanjanje isključivo na teorijsku analizu, odsustvo povezanosti teorijskih pretpostavki i principa sa realno ostvarenim stepenom njihove operacionalizacije u funkcionisanju privrede SR Nemačke, kao i, eventualno, empirijska valorizacija pomenutog modela u komparativnom kontekstu.

REFERENCE

- Berger, H. (2006). Optimal central bank design: Benchmarks for the ECB. *The Review of International Organizations*, 1(3), 207-235. doi:10.1007/s11558-006-8344-8
- Böhm, F. (1942). *Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart*. Erlenbach-Zürich, Switzerland: Eugen Rentsch Verlag.
- Böhm, F. (1947). Kartelaufösung und konzernentflechtung. Spezialistenaufgabe oder schicksalsfrage? In T. Roser, & W. Oswald (Hrsg.). *Entmachtung durch Wettbewerb*, 2007, (pp. 59-91). Münster, Bundesrepublik Deutschland: LIT Verlag.
- Böhm, F. (1950). *Wirtschaftsordnung und Staatsverfassung*. Tübingen, Bundesrepublik Deutschland: Verlag J. C. B. Mohr.
- Böhm, F. (1961). *Demokratie und Ökonomische Macht*. (Sonderdruck) Karlsruhe, Bundesrepublik Deutschland: Müller Verlag.

- Böhm, F. (1966). Privatrechtsgesellschaft und Marktwirtschaft. *ORDO - Jahrbuch für die Ordnung von der Gesellschaft und Wirtschaft*, 17, 75-151.
- De Haan, J., & Sturm, J. E. (2000). On the relationship between economic freedom and economic growth. *European Journal of Political Economy*, 16(2), 215-241. doi.org/10.1016/S0176-2680(99)00065-8
- Doucouliafos, C., & Ulubasoglu, M. A. (2006). Economic freedom and economic growth: Does specification make a difference? *European Journal of Political Economy*, 22(1), 60-81. doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2005.06.003
- Erhard, L. (1961). *Deutsche Wirtschaftspolitik - Der Weg der Sozialen Marktwirtschaft*. Düsseldorf, Bundesrepublik Deutschland: Econ-Knap.
- Eucken, W. (1947). Über die zweifache wirtschaftspolitische Aufgabe der Nationalökonomie. In N. Goldschmidt, & M. Wohlgenuth (Hrsg.). *Grundtexte zur Freiburger Tradition der Ordnungsökonomik*, 2008, (pp. 133-155). Tübingen, Bundesrepublik Deutschland: Mohr Siebeck.
- Eucken, W. (1952). *Grundsätze der Wirtschaftspolitik*. Tübingen, Bundesrepublik Deutschland: J. C. B. Mohr.
- Eucken, W. (1953). *Wettbewerb, Monopol und Unternehmer*. Bad Nauheim, Bundesrepublik Deutschland: Vita Verlag.
- Eucken, W. (2001). *Wirtschaftsmacht und Wirtschaftsordnung - Londoner Vorträge zur Wirtschaftspolitik und zwei Beiträge zur Antimonopolpolitik*. Münster, Bundesrepublik Deutschland: LIT Verlag.
- Gutmann, G. (1991). The intellectual basis and historical development of social market economy. In W. Jung (Ed.). *Social market economy: An economic system for developing countries* (pp. 13-52). Sankt Augustin, Bundesrepublik Deutschland: Academia Verlag Richarz.
- Gwartney, J. D., Holcombe, R. G., & Lawson, R. A. (2004). Economic freedom, institutional quality, and cross-country differences in income and growth. *Cato Journal*, 24(3), 205-233.
- Hielscher, K., & Markwardt, G. (2012). The role of political institutions for the effectiveness of central bank independence. *European Journal of Political Economy*, 28(3), 286-301. doi:10.1016/j.ejpoleco.2011.08.004
- Hillebrand, R. (2015). Germany and its Eurozone crisis policy: The Impact of the country's ordoliberal heritage. *German Politics and Society*, 33(1), 6-24. doi.org/10.3167/gps.2015.330102
- Ivanović, V., & Stanišić, N. (2017). Monetary freedom and economic growth in new European Union member states. *Economic research*, 30(1), 453-463. doi:10.1080/1331677X.2017.1305803
- John, K. D. (2007). The German social market economy - (Still) a model for the European Union? *Theoretical and Applied Economics*, 3(508), 3-10.
- Karsten, S. G. (1985). Eucken's 'social market economy' and its test in Post-War West Germany: The economist as social philosopher developed ideas that paralleled progressive thought in America. *American Journal of Economics and Sociology*, 44(2), 169-183. doi.org/10.1111/j.1536-7150.1985.tb02331.x
- Kersting, W. (2010). Marktwirtschaft, staat und soziale gerechtigkeit. In W. Kersting (Hrsg.). *Freiheit und Gerechtigkeit - die moralischen Grundlagen der Sozialen Marktwirtschaft* (pp. 45-62). Frankfurt am Main, Bundesrepublik Deutschland: Peter Lang.
- Loungani, P., & Sheets, N. (1997). Central bank independence, inflation, and growth in transition economies. *Journal of Money, Credit, and Banking*, 29(3), 381-399.
- Lutz, F. A. (1953). Einwände gegen die Wettbewerbsordnung - ein Gespräch mit studenten. *ORDO - Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*, Bd. 5, 245-266.
- Lutz, F. A. (1962). *Geld und Währung - gesammelte Abhandlungen*. Tübingen, Bundesrepublik Deutschland: J. C. B. Mohr.
- Lutz, F. A. (1971). *Politische Überzeugungen und Nationalökonomische Theorie - Züricher Vorträge*. Tübingen, Bundesrepublik Deutschland: J. C. B. Mohr.
- Müller-Armack, A. (1962). Das gesellschaftspolitische Leitbild der Sozialen Marktwirtschaft. In E. Tuchtfeldt, & E. Dürr (Hrsg.). *Genealogie der Sozialen Marktwirtschaft: Frühschriften und weiterführende Konzepte*, 1981, (pp. 146-162). Stuttgart, Bundesrepublik Deutschland: Verlag Paul Haupt.
- Müller-Armack, A., & Erhard, L. (1972). *Soziale Marktwirtschaft, Ordnung der Zukunft: Manifest '72*. Frankfurt am Main, Bundesrepublik Deutschland: Ullstein.

- Nawroth, E. E. (1961). Die sozial - Und wirtschaftsphilosophie des neoliberalismus. Heidelberg, Bundesrepublik Deutschland: F. H. Kerle Verlag.
- Röpke, W. (1957). Eigentum als Säule einer freien Gesellschaft. *Schweizer Monatshefte*, 37(6), 441-447.
- Röpke, W. (1961). Marktwirtschaft und ordnung des wettbewerbes. In J. Höffner, A. Verdross, & F. Vito (Hrsg.). *Naturordnung in Gesellschaft, Staat, Wirtschaft* (pp. 624-631). Innsbruck, Republik Österreich: Tyrolia-Verlag.
- Rüstow, A. (1960). Das christliche gewissen und die soziale marktwirtschaft des neoliberalismus. *Junge Wirtschaft: Zeitschrift für fortschrittlichen Unternehmertum*, 2, 46-52.
- Simonazzi, A., Ginzburg, A., & Nocella, G. (2013). Economic relations between Germany and Southern Europe. *Cambridge Journal of Economics*, 37(3), 653-675. doi.org/10.1093/cje/bet010
- Stegmann, F. -J. (1999). *Social market economy and morality - Contradictory or complementary*. Johannesburg, Republic of South Afrika: Konrad-Adenauer-Stiftung.
- Storm, S., & Naastepad, C. W. M. (2015). Crisis and recovery in the German economy: The real lessons. *Structural Change and Economic Dynamics*, 32(C), 11-24. doi.org/10.2139/ssrn.2638053
- Symanski, T. (1999). *Die Mittelstandsorientierung in der Konzeption der Sozialen Marktwirtschaft - mit einer kritischen Betrachtung der deutschen Wirtschafts - und Gesellschaftslage*. Marburg, Bundesrepublik Deutschland: Tectum Verlag.
- Vanberg, V. (1988). Ordnungstheorie as constitutional economics - The German conception of a Social Market Economy. *ORDO: Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*, 39, 17-31.
- Vanberg, V. (2002). Soziale Sicherheit, Müller-Armacks „Soziale Irenik“ und die ordoliberalere Perspektive. In R. H. Hasse, & F. Quaas (Hrsg.). *Wirtschaftsordnung und Gesellschaftskonzept: Zur Integrationskraft der Sozialen Marktwirtschaft* (pp. 227-259). Bern, Switzerland: Verlag Paul Haupt.
- Wrobel, R. M. (2012). The social market economy as a model for sustainable growth in developing and emerging countries. *Economic and Environmental Studies*, 12(1), 47-63.
- Wrobel, R. M. (2014). Cambodia's transition to sustainable development: Preconditions, recommendations, obstacles. *Central and Eastern European Journal of Management and Economics (CEEJME)*, 2(2), 71-92.
- Zweynert, J. (2015). The concept of Ordnungspolitik through the lens of the theory of limited and open access orders. *Constitutional Political Economy*, 26(1), 4-18. doi:10.1007/s10602-014-9173-z

Primljeno 28. juna 2018,
nakon revizije,
prihvaćeno za publikovanje 22. avgusta 2018.
Elektronska verzija objavljena 27. avgusta 2018.

Vladan Ivanović je docent na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Kragujevcu. Doktorirao je na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Kragujevcu, a trenutno je doktorand na Univerzitetu Hohenhaim u Štutgartu, Savezna Republika Nemačka. Ključne oblasti njegovog interesovanja su ekonomska politika, javne politike i institucionalna ekonomija.

FROM ORDER TO PROSPERITY: THE IMPORTANCE OF COMPETITION IN THE SOCIAL MARKET ECONOMY MODEL

Vladan Ivanovic*

Faculty of Economics, University of Kragujevac, Kragujevac, The Republic of Serbia

Searching for an institutional structure which enables economic success is in the midst of the practical efforts of governments all around the world, as well as the academic studies endeavoring to understand the sources of success in the most prosperous national economies. The supremacy of the German economy in the European Union, as well as worldwide - from the level of the GDP *per capita* to high productivity, innovativeness and export performances - is the basic motivation this study rests on. Due to the fact that, unlike a failure, an economic success is always achieved in the long run, this study is aimed at revealing the (historical) institutional roots that have paved the way for the economic success of contemporary Germany. In that context, the model of the Social market economy, i.e. the competitive order (*Wettbewerbsordnung*), its meaning and importance in solving the allocative equation and reaching the high levels of economic efficiency are the subject matter of analysis in this paper. The key results refer to the identification of the diverse economic and social benefits that a competitive order brings into being, as well as the determination of and pointing to the essential institutional preconditions which such an order is feasible in.

Keywords: Social market economy, German model, competition, economic efficiency, institutions

JEL Classification: B25, B52, P10